

МАКАРЕНКОВ О. Л.,

доктор юридичних наук доцент,
професор кафедри історії і теорії
держави та права,
заступник декана з міжнародної
діяльності
(Запорізький національний університет)

УДК 341.322.5:341.4]:[327.5:355.01(477:470)»2022»]
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.54>

ВЕРИФІКАЦІЯ ВЧИНЕНИХ В УКРАЇНІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ІНСТРУМЕНТАМИ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

У статті досліджено складові верифікації вчинених в Україні воєнних злочинів інструментами міжнародного кримінального права. Від моменту початку повномасштабної війни РФ проти України російські військові вчинили десятки тисяч воєнних злочинів. Серед них основними стали злочини проти життя, здоров'я та статевої недоторканості. Усі вони частини злочину проти людяності, які підслідні Міжнародному кримінальному суду ООН та визначаються такими у низці юридичних документів, що ухвалені публічними органами держав та міжнародних організацій. Виявлено, що національні системи права та органів кримінальної юстиції не мають можливості належним чином фіксувати величезну кількість доказів тисяч воєнних злочинів. Об'єктивна необхідність оперативної фіксації доказів цих злочинів, особливо сексуального насильства, актуалізує отримання допомоги від високорозвинених країн-партнерів та міжнародних організацій. Встановлено, що предметом кримінологічних досліджень міжнародної спільноти мають стати питання зв'язків маскулінності зі злочинами сексуального насильства, а також перверсій свідомості злочинців, які кривдили дітей. Вивченню підлягають причини спрямованості сексуальної злочинності російських військових виключно проти громадян України. Відсутні відповіді на питання кореляції за національною ознакою цих злочинів з гоміцидоманією та усіма іншими їхніми воєнними злочинними. Водночас завданням кримінологів залишається вивчення етноцентричності дискурсів цієї злочинності, де допомога міжнародної спільноти неупереджених вчених додасть вагомості та неспростовності висновкам відповідних досліджень причин, умов, особистостей воєнних злочинців, засобам захисту прав людини від таких злочинів у майбутньому. Наголошено, що більшості національним правовим системам бракує досвіду у переслідуванні та розгляді воєнних злочинів, оскільки втрати від війни на щастя виняток, а не правило. Система кримінальної юстиції кооперується з європейськими колегами для обміну досвідом з розслідування воєнних злочинів та здійснення правосуддя, забезпечення цих процесів відповідною організаційною підтримкою; розширення можливостей е-платформ для збору доказів вчинення злочинів.

Key words: *верховенство права, воєнний злочин, експертиза, людяність, розслідування, сексуальне насильство, юстиція.*

Makarenkov O. L. Verification of war crimes committed in Ukraine by instruments of international criminal law

The article reveals the components of war crimes committed in Ukraine verification by means of international criminal law. Since the beginning of the Russian Federation's full-scale war against Ukraine, the Russian military has committed tens of thousands of war crimes. Among them, crimes against life, health, sexual integrity and freedom became the main ones. All of them are part of a crime against humanity, which is under investigation by the International Criminal Court of the United Nations and defined as such in a number of legal documents adopted by public bodies of states and international organizations.

It was found that national systems of law and criminal justice bodies do not have the ability to properly record the huge amount of evidence of war crimes thousands. The objective necessity of operational recording of these crimes evidence, especially sexual violence, actualizes the receipt of assistance from highly developed partner countries and international organizations. The need for modern digital technologies and additional equipment for conducting numerous forensic examinations and storing numerous evidences has become critical. Support from ballistics specialists, pathologists, as well as from specialists who know how to identify victims of sexual violence has become indispensable. These tools and resources enable the preservation of crime scenes and allow various courts to work with this data. The rules of such assistance are a big challenge for international criminal law. The search for adequate answers to such a challenge leads to the emergence of new practices of justice bodies international cooperation, which are reflected in new norms of international criminal law. This strengthens its forensic role in maintaining the international legal order on a permanent basis.

As well the author established that the subject of criminological research by the international community should be the issues of connection between masculinity and crimes of sexual violence, as well as perversions of the criminals consciousness who abused children. The reasons for targeting sexual crimes by the Russian military exclusively against citizens of Ukraine are subject to study. There are no answers to the question of the correlation of these crimes with homicidal mania and all their other war crimes based on the national character. Concomitantly, the task of criminologists remains to study the ethnocentric discourses of this crime, where the help of the international community of unbiased scientists will add weight and irrefutability to the conclusions of relevant studies of the causes, conditions, personalities of war criminals, and the means of protecting human rights against such crimes in the future.

It is emphasized that most national legal systems lack experience in prosecuting and dealing with war crimes, as war casualties are fortunately the exception rather than the rule. Simultaneously, Ukraine is currently actively developing the practice of prosecuting war crimes, in particular by studying the relevant experience of the USA, Germany, the Kingdom of Sweden, the Kingdom of the Netherlands, the State of Israel and other countries. The criminal justice system cooperates with European colleagues to share experience in the investigation of war crimes and the administration of justice, providing these processes with appropriate organizational support. Experts from certain countries who have experience working at the International Criminal Court in the investigation of crimes of genocide and other war crimes committed in the countries of Africa and the Balkans are also conducting their own investigations and/or are members of the joint investigation team for the investigation of war crimes of the Russian Federation in Ukraine. These are specialists of the Institute of Forensic Examinations of the Kingdom of the Netherlands, the Republic of France, the Republic of Lithuania, the Republic

of Estonia, the Republic of Slovakia, the Republic of Poland, the Federal Republic of Germany, and the United States. Ukrainian public authorities and civil society are making efforts to further expand the capabilities of e-platforms for gathering evidence of war crimes.

Key words: *rule of law, war crime, forensic examination, humanity, investigation, sexual violence, justice.*

Постановка проблеми. Війна заперечує конституційно зафіксований аксіологічний принцип права про визнання людини домінуючою цінністю у суспільстві, який, за умови належної соціалізації людей, стає невід’ємним атрибутом антропоцентричної політики держави, зокрема й у сфері міжнаціональних відносин. Країна, яка розпочинає війну проти іншої країни всупереч правилам війни та миру міжнародного права, за визначенням демонструє критичний рівень фактичної нерівності людей, відірваність держави від усього населення, розкладання правових відносин, що зумовлювали розвиток. Військова агресор замість паритету й чесної конкуренції, намагається обійняти монопольне становище й домінувати в духовній, економічній, політичній, юридичній, інформаційній, технологічній та усіх інших сферах міжнаціональної комунікації. Ця риса держави-агресора виявляється у патологічній схильності її військових вчиняти злочини на території країни, проти якої вони розпочали війну.

Воєнні злочини складають не лише використання хімічних чи інших заборонених засобів/речовин ведення війни, але й будь-які кримінально карані у мирний час діяння. Онтологічно ці злочини суперечать війні. Війна й підстави її початку, порядок ведення військових дій визначаються міжнародним правом, яке, у свою чергу, узгоджується з міжнародним кримінальним та міжнародним гуманітарним правом, а ті, своєю чергою – з міжнародно визнаними / загальнолюдськими цінностями (життя, здоров’я, статевая свобода, недоторканність майна і тому подібними), що на національному рівня захищені нормами конституційного й кримінального права. Вчинення воєнних злочинів виключає і/або віддаляє цілі війни, стираючи межі правового. Якщо причини початку війни і/або порядок її перебігу суперечить нормам міжнародного публічного права, то така війна визначається як несправедливість й насильство. Обидва явища зберігають формальну оболонку війни та фактичне застосування військовими засобів ураження живої сили, чим являють собою абсолютне зло для тих проти кого вони спрямовані. Це заперечує право як природне, так й формально визнане міжнародною спільнотою. Наслідком цього стає втрата агресором користуватися захистом права, посилатися на нього. Відповідно жертви такого агресора не обмежені як засобами захисту від нього, так й інструментами справедливої сатисфакції, відновлення порушеного права, втраченого тощо.

Мета статті – розкрити складові верифікації вчинених в Україні воєнних злочинів інструментами міжнародного кримінального права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливо тяжкими наслідками характеризуються такі злочини агресора як вбивства полонених, цивільних, нанесення їм каліцтв. Навіть у нинішній детермінованій глобальними трендами мінливості природи війн такі злочини, на жаль, залишаються сталою величиною. Тривожною тенденцією війни також завжди були, за твердженням С. Мегер, згвалтування й сексуальне насильство, що розглядається як ефективна зброя війни. На думку П. Вайтсман, згвалтування стає особливо сильною формою тортур у патріархальних суспільствах, у яких становище жінки залежить від її стосунків із чоловіками у її родині: її братами, батьком, чоловіком, сином. Останні наукові дослідження свідчать про те, що сексуальне насильство під час війни дуже різниться як за формою, так і за ступенем тяжкості між конфліктами та всередині них. Пояснення загадкових варіацій у масштабах і формах сексуального насильства під час війни вимагає урахування низки чинників юридичного, політичного та іншого культурного змісту. Сексуальне насильство різниться за поширеністю та формою як у громадянській війні, так і в міждержавних війнах, у етнічних і неетнічних війнах, а також у сепаратистських конфліктах [1, с. 7]. Наприклад,

згідно зі звітами 2013 р. і 2014 р. Комітету ООН з прав дитини та «Робочу групу з серйозних порушень щодо дітей» відповідно, Армія оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ), ізраїльська поліція, Агентство безпеки Ізраїлю (ISA) та IPS під час військового ув'язнення на Західному березі демонстрували жорстоке поводження з дітьми Палестини, зокрема фізичне і сексуальне насильство проти дітей чи членів їхньої родини, обмеження доступ до туалету, їжі та води. Ці злочини вчинялися з моменту арешту, під час етапування та допиту для отримання зізнань [2, с. 301]. З 2014 р. військові РФ практикують вбивства, сексуальне насильство та інші воєнні злочини відносно громадян України. Актуальність цих проблем знайшла своє відображення у зусиллях вчених, що спрямовані на їхнє вирішення. У дослідженнях П. М. Рабіновича розкрито зміст деліктів проти людяності; у докторських дисертаціях А. М. Орлеан – теоретичні засади кримінально-правового забезпечення охорони людини від трудової, сексуальної й біологічної експлуатації; А. В. Андрушко – злочини проти волі, честі та гідності особи; на рівні кандидатських дисертацій О. С. Наумова і А. С. Політова – злочини проти людської свободи; В. А. Бортник і О. С. Субботенко – злочини проти честі та гідності особи; В. О. Іващенко, К. М. Ісров, В. А. Козак, Я. Г. Лизогуб, Д. О. Негодченко, В. М. Підгородинський – торгівлю людьми; В. П. Пилипенко – Міжнародний кримінальний суд; А. А. Маєвська – злочини проти людяності. Праці цих та інших вчених містять багато теоретичних напрацювань з вирішення актуальних проблем юриспруденції, але реалії повномасштабної війни в Україні та інших регіонах світу порушують нові питання про природу воєнних злочинів під час війни, протидію цим злочинам, охорону та захист прав людини від таких злочинних посягань тощо. Пошуку розуміння змісту належних відповідей на ці питання присвячена ця робота.

Основний зміст роботи. Кримінально-правова кваліфікація детермінованих війною в Україні порушень вимог міжнародного гуманітарного права заснована на низці юридичних рішень суб'єктів міжнародного права, а саме: 1) резолюції від 19.01.2023 Європейського парламенту про підтримку дії із створення міжнародного трибуналу для притягнення до відповідальності всіх, хто винний у злочині агресії проти України; 2) постанові від 16.03.2022 р. Міжнародного Суду щодо тимчасових заходів у справі Україна проти Російської Федерації «Щодо звинувачень у вчиненні геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього»; 3) резолюції від 04.03.2022 р. № 49/1 «Про становище у сфері прав людини в Україні, що склалося внаслідок російської агресії». Відповідно до цієї резолюції, Рада з прав людини ООН заснувала Незалежну міжнародну комісію з розслідування військових злочинів РФ в Україні, та багато інших документів ГА ООН та інших уповноважених міжнародних організацій, їхніх органів; 4) рішенні від 16.12.2020 р. Європейського суду з прав людини «Про прийнятність у справі «Україна проти Російської Федерації (щодо Криму)» № 20298/14, 2021 р., де визнано факти існування адміністративної практики насильницьких зникнень людей та відсутності ефективного розслідування у цьому зв'язку (стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) Ради Європи від 04.11.1950); адміністративної практики жорстокого поводження (стаття 3) та інших порушень прав людини; 5) резолюції від 27.03.2014 р. Генеральної Асамблеї ООН A/RES/68/262 про територіальну цілісність України, ухвалену в результаті відкритого голосування на 80-му пленарному засіданні 68-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН; 6) та інших.

Ухваленню таких рішень передують численні заяви посадових осіб найвищих рівнів публічної влади у державах та міжнародних організаціях. Наприклад, заява від 19.11.2022 р. Прем'єр-міністра Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії Ріші Сунака під час офіційного візиту в Україну: «Сподіваємося, що ми зможемо закінчити цю варварську війну й забезпечити справедливий мир, коли буде верховенство права, мир і повага до суверенітету держави, а тих, хто скоїв воєнні злочини, притягнуть до відповідальності» [3]. І документам і заявам передують комунікації задля порозуміння з країнами-партнерами, погодження спільних правових позицій. Наприклад, 29.11.2022 р. Генеральний прокурор України А. Костін у столиці ФРН обговорив з Федеральним прокурором Німеччини Петером Франком та його заступником Ларсом Отте компенсаційний механізм для конфіскації російських

активів та спрямування їх на виплати відшкодувань постраждалим від агресії російської федерації.

Встановлення відповідальності за вчинення відповідних злочинів передбачено у Кримінальному кодексі України від 05.04.2001 (далі – ККУ), зокрема за статтею 438. Порушення законів та звичаїв війни, де заборонено жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій (Розділ XX Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку).

Відповідно до міжнародно-правових документів, які набули чинності для нашої держави, війська рф порушили вимоги Статуту ООН, Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року (набула чинності 15 лютого 1955 року); Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року (набула чинності 3 січня 1955 року); Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (набула чинності 3 січня 1955 року); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 10 грудня 1984 року (набула чинності 26 червня 1987 року) та інших вимог міжнародного права. Військова агресія рф проти України пояснюється у науковій доктрині тим, що є центральним для держави-невдахи, а саме: державний апарат не в змозі підтримувати ефективну монополію на насильство на всій своїй території, йому бракує ефективної судової системи для охорони верховенства права та проголошення рішень, які на міжнародному рівні вважаються легітимними та обґрунтованими. Вона не може запобігти різним формам транснаціональної економічної злочинності або використанню своєї території для вчинення насильства (політично мотивованого чи іншого) проти інших держав у міжнародній системі [4, с. 3].

Правова політика з попередження та розслідування воєнних являє собою, перш за все, юрисдикційні процеси, що ґрунтуються на усіх вищезазначених норматив-правових документах. Кожне з них містить важливі оцінки кримінально-правового, кримінологічного й криміналістичного характеру. Вони дають можливість уніфікувати підходи формальної кваліфікації злочинів, природи злочинців, методик розслідування злочинів.

Станом на сьогоднішній день зафіксовано 65 660 воєнних злочинів, які являють собою серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, законів і звичаїв війни, які здійснюються під час війни й інші ознаки (елементи) яких разом з відповідальністю передбачені у національному кримінальному законі, а їхнє розслідування здійснюється вітчизняними і/або міжнародними органами юстиції без строку давності. Вони кваліфіковані за статтями Розділу XX ККУ. 17 182 злочинів кваліфіковано за статтями Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки України». Серед постраждалих 914 дітей поранено й 459 дитина вбита [5].

Вчинені під час широкомасштабної війни свідомі напади на цивільних осіб складають предмет злочинів проти людяності й одночасно з національними судами складають юрисдикцію Міжнародного кримінального суду ООН. Влучно наголошується, що ознакою таких злочинів часто виступає їхнє спрямування (заохочення) урядом чи будь-якою організацією або групою [6, с. 9]. До таких злочинів зараховують вбивство; винищення; поневолення; депортація чи насильницьке переміщення населення; ув'язнення чи інше жорстоке позбавлення фізичної свободи; тортури; переслідування будь-якої ідентифікованої групи чи спільності за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними чи іншими мотивами, які повсюдно визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом; насильницьке зникнення людей; апартеїд; інші нелюдські дії аналогічного характеру, які полягають у навмисному заподіянні сильних страждань чи серйозних тілесних ушкоджень чи серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю, а також

зґвалтування, звернення до сексуального рабства, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-які інші форми сексуального насильства порівнянної тяжкості (стаття 7 Статуту цього суду) [7]. Набуття чинності Статутом підтверджує необхідність повсюдного притягнення винних до відповідальності, особливо тих, хто обіймає керівні політичні та військові посади. Суд розпочинає провадження у тому випадку, якщо національні юрисдикції не в змозі або не бажають розслідувати відповідні злочини проти власних громадян. Юрисдикція суду поширюється на випадки злочинів, скоєних на території країн-учасниць, а також громадян цих країн.

З моменту введення воєнного стану в Україні 24.02.2022 й станом на 20.01.2023 за фактами вчинення військовослужбовцями ЗС РФ злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості розпочато 155 кримінальних провадження. Серед них досудове розслідування злочинів проти дітей станом на 31.10.2022 було розпочато в 7 кримінальних провадженнях, з них 1 провадження скеровано до суду з обвинувальним актом. На цей час установлено 5 потерпілих дітей (дівчата віком від 4 до 16 років) від цієї категорії кримінальних правопорушень. Такі факти мали місце в Київській, Херсонській та Чернігівській областях. Усі випадки сексуального насильства, пов'язаного з військовим конфліктом, учинені військовими РФ з усвідомленням такого контексту, а тому кваліфіковані правоохоронними органами за статтею 438 ККУ, а не за іншими статтями, наприклад проти статевої свободи та статевої недоторканості. Станом на 31 липня 2022 р. УВКПЛ задокументувало 9 випадків зґвалтування (8 жінок та 1 дівчинки), 15 випадків сексуального насильства як методу катування або жорстокого поводження щодо чоловіків і 11 випадків примусу до публічного роздягання як чоловіків, так і жінок, які вважалися «порушниками закону», а також 8 випадків інших форм сексуального насильства. Надто невелика кількість постраждалих від сексуального насильства повідомляє про такі злочини з власної ініціативи. Більшість мовчить про те, що з ними сталося, оскільки отримали важку психологічну травму, бояться осуду рідних та громади, переживають за безпечні умови проживання та своє здоров'я [8, р. 55–56]. Також поза обліком залишається велика кількість сексуальних злочинів, які були поєднані з вбивством та подальшим захороненням тіл, у тому числі у місцях масового поховання. Таких місць виявлено 21 із 1033 трупами, станом на 03.01.2023 р. за інформацією Головного слідчого управління НПУ. Кількість загиблих складає 16 502 людини (цивільних та військових) [9].

При цьому визначити кількість злочинів на окупованих територіях та місцях проведення бойових дій не можливо. Розслідування справ, пов'язаних із сексуальним та гендерно зумовленим насильством, є складним завданням. Потерпілі стикаються з перешкодами у процесі повідомлення про такі порушення. Через поточну безпекову ситуацію та вимушене переміщення жертви мають труднощі зі своєчасним доступом до належної медичної допомоги, психологічної підтримки, а також до правоохоронних органів. Також не завжди є можливість за допомогою судово-медичної експертизи задокументувати факт зґвалтування та повний обсяг травм, отриманих жертвами. Звіти про розтин часто зосереджуються на безпосередній причині смерті, а не на повному обсязі травм, отриманих жертвами, через брак ресурсів, прохання сімей не проводити розтин або стан останків.

Виявленням та розслідуванням сексуальних злочинів щодо мирного населення на деокупованих територіях займаються спеціалізовані поліцейські групи. До них входять фахівці, які раніше працювали з випадками домашнього насильства, ювенальні поліцейські, слідчі, прокурори і психологи. Серед фактів, які вже зафіксовані правоохоронними органами, є також групові зґвалтування і зґвалтування неповнолітніх. Особливістю розслідування такого типу злочинів є те, що постраждалі не завжди готові розповідати, що вони пережили. З цієї причини велика частка таких злочинів залишається прихованою від кримінального переслідування. У мирний час про факти сексуального насильства повідомляли близько 30% постраждалих, а в умовах війни цей відсоток ще менший!

Сексуальне насильство в умовах війни являє собою будь-яку дію, що спрямована на домагання сексуального акту або інші дії, спрямовані проти сексуальності особи

з застосуванням примусу, які мають часовий, географічний та причинно-наслідковий зв'язок із збройним конфліктом / воєнними діями. До переліку виду військових злочинів статевої недоторканості (свободи) громадян зараховують їхні наступні склади, а саме: зґвалтування; сексуальне рабство; примушування до зайняття проституцією; викрадення та торгівля людьми; примусова вагітність чи аборт; примусова стерилізація; домагання; інші форми сексуального насильства, подібні за тяжкістю (наприклад, погрози зґвалтуванням або сексуальним насильством, каліцтво жіночих або чоловічих статевих органів, тортури сексуального характеру, примусове оголення тіла, інфікування захворюваннями, що передаються статевим шляхом тощо).

Згідно з доповіддю Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні № А/77/533 від 18.10.2022, починаючи з 24 лютого 2022 р. військові РФ скоїли в Україні воєнні злочини, порушили права людини та норми міжнародного гуманітарного права. Наприклад, за 20 км від Києва виявили тіла кількох роздягнених та загорнених у ковдру мертвих жінок, яких російські варвари намагалися спалити на узбіччі дороги. У місті Ірпінь росіяни розстрілювали жінок, а потім їздили по них танками. Комісія ООН встановила такі порушення збройними силами РФ міжнародного гуманітарного права, а саме: 1) незаконне позбавлення волі часто передувало стратам, сексуальному насильству, катуванням та жорсткому поводженню; 2) проведення тривалих допитів – іноді днями та поєднаних із погрозами, залякуваннями, жорстким поводженням, сексуальним насильством і катуванням; 3) акти примусового оголення жертв протягом тривалого часу на очах у інших, що дорівнює сексуальному насильству; 4) катування чотирирічної дівчинки через змушування її слухати крики своєї матері, коли її гвалтували в сусідній кімнаті; 5) факти вчинення зґвалтувань та інших видів сексуального насильства, скоєних в районах, окупованих Збройними силами РФ, у чотирьох досліджуваних нею регіонах. Вік жертв – від чотирьох до понад 80 років. Злочинці гвалтували жінок та дівчат у їхніх домівках або забирали та гвалтували у незайнятих помешканнях. У більшості випадків ці дії також є катуванням та жорстким або нелюдським поводженням щодо жертв та родичів, які були змушені спостерігати.

Етнічне та соціальне позиціонування значною мірою сприяє розбіжностям у досвіді, і необхідно звернути увагу на потенційно етноцентричний універсалізм деяких дискурсів про права людини [10, р. 89]. Цей висновок ілюструється висновком Комісії ООН про те, що поведінка солдатів Збройних сил РФ була різною. Зокрема Комісія отримала повідомлення про те, що деякі військовослужбовці Збройних сил РФ допомагали людям втекти з полону, перешкоджали спробам інших вчинити сексуальне насильство або надавали медичну допомогу особам, які постраждали внаслідок нападів. Випадки описані Комісією у пунктах 88-98 розділу 5 «Сексуальне та гендерно зумовлене насильство» Звіту [11]. ЄС, США та Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії створили Консультативну групу з питань жорстоких злочинів (the Atrocity Crimes Advisory Group) для забезпечення ефективної координації зусиль щодо притягнення до відповідальності за жорстокі злочини в контексті триваючої агресивної війни Росії проти України, демонстрації міжнародної підтримки та солідарності в цей вирішальний історичний момент для України. Її основна місія полягає в підтримці підрозділів з розслідування військових злочинів Генеральної прокуратури України та судовому переслідуванню злочинів, пов'язаних із конфліктом; оптимізації координації та комунікації зусиль для забезпечення найкращих практик, уникнення дублювання зусиль та заохочення швидкого використання фінансових ресурсів і кваліфікованого персоналу для реагування на потреби кримінальної юстиції України з переслідування військових злочинів на власній території.

Висновки. Отже, від моменту початку повномасштабної війни РФ проти України російські військові вчинили десятки тисяч воєнних злочинів. Серед них основними стали злочини проти життя, здоров'я та статевої недоторканості. Усі вони частини злочину проти людяності, які підслідні Міжнародному кримінальному суду ООН. Їхня величезна кількість та об'єктивна необхідність оперативної фіксації доказів цих злочинів на місцевості актуалізує використання у розслідуванні воєнних злочинів 3D-лазерного сканування, 3D-карто-

графування та інших сучасних технологій, які уможливають збереження місць злочинів і дозволяють працювати із цими даними різним судам. Оперативна ДНК-лабораторія та інше обладнання для огляду тіл убитих людей і їхнього впізнання з Республіки Франції допомагає пришвидшити ідентифікацію останків тисяч вбитих людей.

Водночас зберігаються високі потреби у додатковому обладнанні для проведення численних судових експертиз, зберігання численних доказів; фахівців з балістики, патологоанатомів; фахівців, які вміють ідентифікувати жертв сексуального насильства та переконувати їх у необхідності фіксації вчинених щодо них злочинів, притягнення винних до відповідальності; фахової допомоги емоційної підтримки жертв такого типу злочинів та їхнього повноцінного психологічного відновлення. Наявність обох статей серед жертв злочинів сексуального насильства під час війни детермінує необхідність вивчення зв'язків маскулінності з цими видами злочинів, а також перверсій свідомості злочинців, які кривдили дітей. Сексуальна злочинність російських військових спрямована виключно проти громадян України. За національною ознакою вона абсолютно корелює з гоміцидоманією та усіма іншими їхніми воєнними злочинними. Водночас завданням кримінологів залишається вивчення етноцентричності дискурсів цієї злочинності

Більшості національним правовим системам бракує досвіду у переслідуванні та розгляді воєнних злочинів, оскільки втрати від війни на щастя виняток, а не правило. Разом з тим нині Україна активно розвиває практику переслідування воєнних злочинів та відновлення верховенства міжнародного права, зокрема через вивчення відповідного досвіду США, ФРН, Королівства Швеції, Королівства Нідерландів, Держави Ізраїль та інших країн. У червні 2022 р. відбулися підготовчі засідання у перших справах за обвинуваченням російських військових у вбивствах і звалтуваннях, вчинених ними після 24.02.2022 р. Система кримінальної юстиції (поліцейські та інші представники органів правопорядку, прокурори, судді) кооперується з європейськими колегами для обміну досвідом з розслідування воєнних злочинів та здійснення правосуддя, забезпечення цих процесів відповідною організаційною підтримкою. Ведуть власні розслідування і/або входять до спільної слідчої групи з розслідування воєнних злочинів РФ в Україні також експерти окремих країн, які мають досвід роботи в Міжнародному кримінальному суді, в розслідуванні злочинів геноциду та інших воєнних злочинів, що вчинені у країнах Африки та Балкан. Це фахівці Інституту судових експертиз Нідерландів (The Netherlands Forensic Institute, NFI, URL : <https://www.forensicinstitute.nl/>), Республіки Франції, Республіки Литви, Республіки Естонії, Республіки Словаччини, Республіки Польщі, ФРН. Важливими стали спільні зусилля з Esri, Alcis і Quiet Professionals LLC, Лабораторії гуманітарних досліджень Єльського університету, Смітсонівською ініціативою культурного порятунку та PlanetScape Ai зі створення Conflict Observatory – центру збору, аналізу та широкого доступу до доказів вчинених Росією військових злочинів та інших звірств в Україні (URL: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home>). В межах проекту «Teaching International Criminal Law» 2022-2023 Агенції федерального уряду США з міжнародного розвитку, USAID й Т.М.С. Asser Instituut (Dr. Christophe Paulussen), Королівства Нідерланди підвищується академічна спроможність правових шкіл України готувати фахівців, які спеціалізуються на проблемах міжнародного кримінального права.

Українська публічна влада та громадянське суспільство докладає зусиль з подальшого розширення можливостей е-платформ для збору доказів вчинення військових злочинів через сайти warcrimes.gov.ua і <https://russian-torturers.com/>; e-mail otp.informationdesk@icc-cpi.int, witness@russian-torturers.com, conflict2022@gmail.com; через заповнення анкети до Міжнародного кримінального суду за e-адресою <https://otppathway.icc-cpi.int/index.html>; для психотерапевтичної допомоги на онлайн платформі «Аврора» rozirvykolo.org/mental-support; для підтримки осіб, постраждалих від насильства за ознакою статі на сайті nssu.gov.ua/domashnye-nasilstvo/specializovani-sluzhbi-pidtrimki.

Список використаних джерел:

1. War and Sexual Violence. New Perspectives in a New Era. Danielsson S. K. ed. Leiden : Ferdinand Schöningh Brill, 2019. 294 p.
2. Criminology and War : handbook. McGarry R., Walklate S. eds. Liverpool : Palgrave Macmillan, 2016. 472 p.
3. Власенко В. Велика Британія допомагатиме доти, доки ми не здобудемо мир. *Урядовий кур'єр*, 22.11.2022. № 248. Р. 2.
4. Marshall J. The Lebanese Connection: corruption, civil war, and the international drug traffic. Stanford : University Press, 2012. 274 p.
5. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. Дані Офісу Генеральної прокуратури України. 23.01.2023. URL : <https://www.gp.gov.ua/>
6. Масвська А. А. Злочини проти людяності: міжнародно-правовий аспект. Спец. 12.00.11 – міжнародне право. Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків. 2002. 20 с.
7. Rome Statute of the International Criminal Court. Done at Rome on 17 July 1998, in force on 1 July 2002, United Nations, Treaty Series, vol. 2187, No. 38544, Depositary: Secretary-General of the United Nations, <http://treaties.un.org> ; URL : <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>
8. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Лубінець Д., Алтуніна О., Калупаха І., Закаблук В., Сенаторова О. та ін. Харків: «Право», 2022. 108 р.
9. З початку вторгнення РФ загинуло понад 16 тисяч осіб, екстумовано більш ніж тисячу тіл з місць масових поховань – відповідь на запит 10.01.2023. URL : <https://zmina.info/news/z-pochatku-vtorgnennya-rf-zagynulo-ponad-16-tysyach-osib-vidpovid-na-zapyt/>
10. Alison M. Wartime Sexual Violence: Women's Human Rights and Questions of Masculinity. *Review of International Studies*. Vol. 33, No. 1. 2007. P. 75–90.
11. Доповідь Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні № A/77/533 від 18.10.2022, починаючи з 24 лютого 2022 р. URL : <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-UA.pdf>

